

"Socialisten" nr. 1-7

RIDS AF KLASSEKAMPENS OG STATENS UDVIKLING I DANMARK

Uddrag ved Johannes Andersen

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/po/po_0006-PDF/po_0006_93315.pdf

pdf genereret den : 24-1-2006

"Socialisten" nr. 1-7

Uddrag ved Johannes Andersen

RIDS AF KLASSEKAMPENS OG STATENS UDVIKLING I DANMARK

1800 Ved kapitalismens gennembrud var statsmagten i adelens og de store godsejeres besiddelse. Men karakteristisk for overgangsstaten, fra feudalisme til kapitalisme, var de foranstaltninger der blev indført her til fordel for den opkomne kapitalisme, en styrkelse af kapitalistklassen i klassekampen. Det skete bl.a. ved en lang række juridiske foranstaltninger, der sikrede den kapitalistiske udbytning i vareproduktionen og varecirkulationen, kort sagt, konsolideringen af den private ejendomsret over produktionsmidlerne.

Samtidig med borgerskabets opkomst og klasseorganisering dukker naturligvis også proletariatet op og forsøger at organisere sig som klasse. Det sker gennem 1. internationale

1864 1864, der fik tilslutning af de fleste europæiske arbejder-

1872 foreninger. Også Pariserkommunen 1872 viser proletariatets vilje og mulighed for at søge at erobre statsmagten. Men kommunen endte som bekendt i et knusende nederlag.

Det danske borgerskab var ved tidspunktet for Internationales dannelse kun i ringe grad konsolideret som klasse, gan-

1848 ske vist havde Danmark med junigrundloven 1848 fået en borgerlig demokratisk forfatning. Men denne byggede i lige så høj grad på 40'ernes bondebevægelse som på borgerskabet.

1866 Allerede i 1866 blev junigrundloven væsentligt beskåret og storborgerskabet indgik i en alliance med godsejere og konge-

1870 hus. - Regeringen Holstein-Holsteinsborg maj 1870.

Baggrunden for denne alliance var dansk kapitalismes særlige kombination af en meget ringe koncentreret og centraliseret kapital, der udgjordes af hjemmemarkedsproduktionen, og en stærkt centraliseret kapital, der udgjordes af handelskompagnier, rederier og banker. Det er denne kapital, der er grundlaget for det finansoligarki, der helt frem til påskrisen udøver en afgørende politisk indflydelse sammen med kongehus og godsejere. Smådriftens store udbredelse får

1876 sammen med den økonomiske højkonjunktur frem til 1876 betyd-

ning for de strejkekampe, der indledes omkring Internationales oprettelse i Danmark. Borgerskabets hadske kam-pagne og politiske repression modsvares ikke af nogen større evne til at imødegå arbejderne lønkrav. Samtidig skaber dette imidlertid vanskeligheder for sammenholdet i de endnu svage arbejderorganisationer, der yderligere er belastet med traditioner fra laugsvæsenet, især blandt de faglærte arbejdere.

- 1871 Initiativet til en organiseret arbejderbevægelse i Danmark kom fra Louis Pio, der i maj og juni 1871 udgav to hefter med titlen: Socialistiske blade. Hefterne vakte et betydeligt røre, især var borgerskabet oprørt. Louis Pio var ikke i besiddelse af nogen dybere indsigt i marxistisk teori, hvilket bl.a. fremgår af, at han opstiller produktionsforeninger som selve kimen til et socialistisk samfund. Arbejderne skulle sutte sig sammen, indskyde penge og starte produktionsforeninger, der skulle udgøre et socialistisk modstykke til det herskende anarki i den kapitalistiske produktion. Endvidere stiller Pio krav om, at staten skal støtte produktionsforeningerne. Dette gentages i Gimleprogrammet 1876. Dette viser Pios fuldstændige mangel på forståelse af statens rolle.

Lige fra begyndelsen er det muligt at afsløre hele socialdemokratismens nationalistiske og reformistiske indhold, og det afliver enhver mytedannelse omkring arbejderbevægelsens udspring i Danmark.

Perioden efter Internationales dannelse 1871 i Danmark følges af en faglig offensiv, hvor Internationale ikke kunne opnå nogen indflydelse. Samtidig gør den økonomiske højkonjunktur det relativt let for arbejdsgiverne at give indrømmelser, og arbejderne stiller sig ofte tilfreds uden at organisere sig i nævneværdig grad. Der gøres forsøg på dannelse af fagforeninger, men forsøgene slår ikke rigtigt an. Opløsningen og tilbagegangen for den organiserede arbejderbevægelse uddybes yderligere p.g.a. den økonomiske lavkonjunktur efter 1876. Således går Socialdemokratiets medlemstal tilbage fra ca. 5800 i juni 76 (Gimlekongressen)

til ca. 2200 i juli 77 (Købmagerkongressen).

- 1878 Dannelsen af Socialdemokratisk Forbund 1878 var på denne baggrund primært et forsøg på at styrke fagbevægelsen og ikke nogen egentlig politisk partidannelse. Selv om det faglige og det politiske hermed formelt blev adskilt, var og er den faglige/økonomiske kamp absolut dominerende i Socialdemokratiets praksis.
- Perioden med tilbagegang for den organiserede arbejderbevægelse, der fulgte efter opløsningen af Internationale og uddybedes af den økonomiske lavkonjunktur i 70'erne, afløstes i begyndelsen af 80'erne efter lavkonjunktursens opløsning af et opsving for organisationsarbejdet. I årene 1879-89 oprettedes 189 fagforeninger, fra 1890-99 974 fagforeninger. Medlemstallet steg tilsvarende og i 1899 var der i alt 76.000 organiserede arbejdere, svarende til ca. 3/4 af den manglende arbejdsstyrke. Størstedelen af disse fagforeninger var dannet af faglærte og først i 1897 oprettedes Dansk Arbejdsmandsforbund.

Den økonomiske kamp forstærkedes gennem en periode i 80'erne og slutningen af 90'erne med livlig faglig aktivitet, hvor mange strejker for højere løn og kortere arbejdstid endte med en sejr for arbejderne, trods det at fagforeningerne endnu var for små og svagt stillede økonomisk til at klare en langvarig konflikt.

En smedestrejke i sommeren 1885 medfører arbejdsgivernes lock-out, i et forsøg på at knægte organisationsretten. Lock-ouden fik stor betydning politisk for forholdet mellem Højre og Venstre, idet Venstre, der året før havde indgået valgsamarbejde med Socialdemokratiet, følte sig forpligtet af dette forbund til at støtte de lock-outede, og det skete gennem indsamlinger. I november kom det til forlig, hvor den fri organisationsret blev opnået.

Den vellykkede faglige aktivitet igennem denne 20 års periode fik arbejdsgiverne til at organisere sig til kamp mod

- 1898 fagbevægelsen. I 1898 blev Arbejdsgiverforeningen oprettet, samme år som De Samvirkende Fagforbund. DSF ønskede at undgå eller i det mindste udskyde en storkonflikt, indtil organisationen var blevet bedre konsolideret, mens den hårde fløj

inden for Arbejdsgiverforeningen ønskede et storopgør inden DSF var blevet for stærkt. Indledningen til konflikten 1899 kom januar 99 hos A/S Titan. Den storkonflikt, som det nu var tydeligt ville komme, var altså en styrkeprøve mellem de to centralorganisationer.

Den måde storkonflikten 1899 udviklede sig på viste, at AF havde forberedt sig grundigt og bevidst til et angreb på arbejderklassens faglige organisationer. Da krav om at acceptere forliget fra AF's formand ikke førte til snedkernes (de snedkere, der antændte konflikten, da de vægrede sig mod at indgå på de to hovedorganisationers forlig, genoptagelse af arbejdet) erklærede AF lock-out i hele snedkerfaget. DSF opfordrede endnu en gang snedkerne til at genoptage arbejder og lovede dem DSF's støtte i forhandling med AF. Snedkerne accepterede herefter at genoptage arbejdet. Men nu erklærede AF forliget for bortfaldet og fremsendte et dokument til DSF, omfattende 8 punkter, som AF ikke ville forhandle om. Da DSF ikke umiddelbart ville godkende alle punkter, erklærede AF lock-out i 13 fag. Senere udvidedes lock-outen og kom på sit højeste til at omfatte ca. 40.000 arbejdere.

Dokumenterne med de 8 punkter blev i hovedtrækkene det senere September-forlig, der blev grundlaget for alle fremtidige kampe mellem arbejdere og arbejdsgivere, en "arbejdsmarkedets grundlov".

De centrale punkter i Septemberforliget var:

1. Alle overenskomster, der er i kraft ved arbejdsstandsnings begyndelse, vedbliver med visse modifikationer i efterfølgende bestemmelser at være gældende. (Ændrer ikke arbejderens situation fra før kampen).
2. Indeholder varslingsreglerne for strejke og lock-out. Et af de vigtigste punkter i Septemberforliget. (Det er dette punkt, der fører til, at socialdemokrater hævder, at arbejderne fik en sejr: de er anerkendt som forhandlingspartner. Men reelt fjerner det jo arbejderklassens bedste våben: de slagkraftige uvarslede strejker! Ydermere betyder varslingen ad kommandovejen gennem hovedorganisationen en

politisering af arbejdskampene gennem Socialdemokratiets kontrol med fagforeningerne. Forhandlingerne foregår uden om arbejderne, og kontakten afbrydes mellem fagbevægelsens top, lederne og dens basis, arbejderne).

3. Overenskomster indgået mellem de 2 hovedorganisationer, skal respekteres af alle under dem hørende organisationer.
4. Arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet samt til at anvende den efter deres skøn til enhver tid passende arbejdskraft anerkendes af arbejderne hovedorganisation.
5. Fastlønnede formænd eller arbejdsledere må, så længe de har denne stilling, ikke være medlem af arbejderorganisationer.
6. Det forudsættes som en selvfølge, at DSF er villig til af al magt sammen med AF at virke for rolige, stabile og gode arbejdsforhold, ligesom det også betragtes som særlig vigtigt, at hovedorganisationerne samvirker for at hæmme overdreven nydelse af spirituøse drikke, hvor sådan måtte finde sted. (Punktet konstituerer alliancen mellem kapitalistklassen og det faglige bureaukrati imod arbejderklassen).

Arbejderklassens umiddelbare krav blev ikke opfyldt ved Septemberforliget, og de forringede muligheder for arbejderklassens økonomiske kamp, der var en følge af forliget, medførte, at 90'ernes kraftige reallønstigning afløstes af stagnation. M.h.t. de politiske konsekvenser er disse slående i dag, efter 70 års reformistisk dominans af arbejderklassen, ledet og udført af Socialdemokratiet.

Fagforeningerne, der er proletariatets egentlige klasseorganisationer, erobres for hver tilbageskridt i reformistisk retning af borgerskabets ideologi, uanset om de, der tillader reformismen, ønsker det eller ej. Septemberforliget markerer borgerskabets ideologis indmarch i arbejderklassen som den logiske konsekvens af den reformistiske dominans.

- 1901 Inden for den politiske kamp betegner systemsiftet i 1901 de borgerligt-demokratiske kræfters overtagelse af statsmagten og indførelse af parlamentarismen, hvilket betød det

halvfeudale reaktionæres styres endelige fald. Dette var resultatet af en langvarig kamp mellem forskellige politiske partier og bevægelser. Systemskiftet og den politiske kamp op til systemskiftet, hvor målet og strategien for den politiske kamp fastlægges, og hvor reformismen konsolideres i Socialdemokratiet.

På den ene side stod Højre, som havde regeringsmagten.

Højres vigtigste støtter deler sig i tre grupper: 1.

godsejerne, 2. det reaktionære småborgerskab og 3. storborgerskabet - monopolerne og storfinansens. På den anden

side stod forskellige Venstregrupper: Det moderate Venstre

og Venstrereformpartiet. Venstres støtter kan ligeledes

stort set deles i tre grupper: 1. bondebourgeoisiet, 2.

den fremvoksende kapitalistklasse og 3. de borgerlige

intellektuelle. Den borgerlig-demokratiske bevægelses ideologi støttede sig på de progressive borgerlige bevægelser i

Europa, der krævede en "videnskabelig livsanskuelse", et

"humanistisk livssyn" og "frihed", fremfor alt åndelig frihed, - individualisme. Politisk krævede de, at grundloven

blev ført tilbage til sin oprindelige skikkelse, og at folkets demokratiske rettigheder blev sikret.

Arbejderbevægelsen, både fagbevægelsen og Socialdemokratiet,

havde i denne periode lagt sig fast på en økonomisk strate-

gi og taktik. Forståelsen for den politiske kamps betydning,

kampen om magten i staten, manglede totalt. Det var derfor

"naturligt" for arbejderbevægelsen at underordne sig de borgerligt-demokratiske partier. Der blev dannet en enhedsfront

under borgerlig ledelse og den borgerlige demokratiske ideo-

logi fik uhæmmet adgang til arbejderklassen. Socialdemokra-

tiets alliance med Venstre bestod dels af samarbejde i fol-

ketinget og dels i valgsamarbejde. Partiet overlod således

på dette tidspunkt initiativet i den demokratiske kamp til

borgerskabet.

Da Socialdemokratiet senere kommer til at spille den væsent-

ligste rolle i kapitalismens senere udvikling, er det væsent-

ligt her at konstatere, at det betragtede som sin opgave

over for regeringen og i parlamentet at fremføre de økono-

miske krav, som arbejderne fremfører over for arbejdsgiverne. Socialdemokratiets kamp reduceres - på trods af al snak om klasseadskillelsens ophævelse - til indgreb i den økonomiske kamp, og omfatter ikke arbejderklassens kamp mod kapitalistklassen for omstyrtelsen af selve det kapitalistiske produktionsforhold. Det er altså illusionen om, at det ved hjælp af det borgerlige demokrati er muligt at føre arbejderklassens kamp til sejr.

Denne sammenblanding af den økonomiske kamps mål og indhold og den politiske kamps mål og indhold var frem for noget andet årsagen til nederlaget i stor-lock-ouden. På trods af at arbejdsgiverne førte kampen både økonomisk og politisk, greb socialdemokratiet ikke ind i den politiske kamp. Septemberforligets resultat, at den økonomiske kamp blev politiseret - at konflikterne ikke mere afgøres af de direkte implicerede parter, er derfor et konsekvent udtryk for Socialdemokratiets politik. Konsolideringen af reformismen i dansk arbejderbevægelse.

Ligesom septemberforliget repræsenterede et afgørende vendepunkt i arbejderklassens økonomiske kamp mod arbejdsgiverne gennem denne kamps politisering, således repræsenterer perioden 1916-24 et vendepunkt i arbejderklassens politiske kamp, omend dette ikke p.g.a. Socialdemokratiets hidtidige linie udgør noget brud. Arbejderbevægelsen havde hidtil viet den politiske kamp yderst ringe opmærksomhed, hvilket ændrede sig brat i denne periode. - Nu blev arbejderklassens politiske kamp i snævraste forstand: den tradeunionistiske politik, arbejderklassens borgerlige politik, selve grundlaget for arbejderbevægelsen.

1910 Den politiske konjunktur fra 1910 til 20 var internationalt præget af den imperialistiske krig, Oktoberrevolutionen i Rusland og Novemberrevolutionen i Tyskland.

Inden for de arbejderpartier, der proklamerede at arbejde på et marxistisk grundlag var der således to stærkt modstridende retninger, en klart revolutionær retning, som

1917 mundede ud i Oktoberrevolutionen, og en klar opportunistisk retning. Overalt i Europa var kampen skærpet, undtaget

Danmark, hvilket kun betød, at de politiske indgreb ikke havde den bloddryppende karakter som i Tyskland, men politikken var umiskendeligt den samme.

I Danmark betegner perioden 1916-24 den reformistiske politiks endelige sejr i arbejderbevægelsen. En sejr som Socialdemokratiet kun kunne opnå gennem at placere sig som loyalt regeringsparti i den borgerlige stat, og kun kunne opnå ved gennem kampen for denne placering, samtidig at nedkæmpe de radikale tendenser i arbejderbevægelsen. Partiets syn på militæret ændredes radikalt 1913, man deltog som kontrolminister i 1916.

Partiets vedblivende højredrejning betød, at det blev mere og mere utilfredsstillende for revolutionære arbejdere og intellektuelle at arbejde inden for partiet. Oppositionen eksisterede og voksede, men ingen var i stand til med en teoretisk afklaret forståelse for de givne samfundsmæssige betingelser at give denne opposition en organisatorisk form. I en situation, hvor det fremfor alt var den politiske kamp, der bestemte arbejderbevægelsens retning, stillede deres opfattelse af staten som et ligegyldigt instrument, sig hindrende i vejen for et korrekt politisk program. En ud-

1919 brydergruppe dannede i 1919 Danmarks Venstresocialistiske Parti, forløberen for DKP. Socialdemokratiets greb om arbejderbevægelsen var for stærk til, at disse tendenser fik nogen indflydelse i den faglige og politiske krise, der fulgte i 1920.

1920 Krisen - påskekrisen - opstod den 29. marts 1920, da kongen efter samråd med dele af borgerskabet, afsatte regeringen Zahle-Stauning og indsatte et forretningsministerium under Hrs. Liebe. Kuppets baggrund var det sønderjyske spørgsmål. Venstre og Konservative beskyldte regeringen for at føre en politik, der ikke var parlamentarisk dækning for eller tilslutning til i befolkningen. Venstre og Konservative krævede valg, men regeringen afslog under henvisning til, at den først måtte færdigbehandle en valglovsændring. Der havde imidlertid ikke været afstemning i folketinget, så ingen vidste egentlig, om regeringen var i stand til at skaffe et flertal. Folketinget var sendt på påskeferie.

Den udenomsparlamentariske aktion kom endvidere på et tidspunkt, hvor overenskomstforhandlingerne mellem arbejdsgiverforeningen og de samvirkende fagforbund, der var begyndt i dec. 1919, var gået i hårdknude, og arbejdsgiverforeningen havde varslet stor-lock-out.

Socialdemokratiets første reaktion formuleredes af Borgbjerg i et ekstranummer af Socialdemokraten: "Kongen begår statskup".

Socialdemokratiet varslede sammen med DSF generalstrejke.

Først med det formål at få "landets forfatning respekteret, det af kongen afskedigede ministerium genindsat og rigsdagen sammenkaldt for at færdigbehandle valgloven". Kongen nægtede at opfylde disse krav og de radikale ønskede ikke at genindtræde. Der blev fra DSF fremsat en række krav, og det var ret bemærkelsesværdigt, at der skete en sammenkobling af de politiske og økonomiske krav. Men situationen var ikke farlig. Den nyligt afsatte radikale regering, som Socialdemokratiet i folkestyrets og demokratiets navn ville have genindsat ved hjælp af en generalstrejke, havde som en af sine kongstanker, at al faglig strid burde afgøres ved fast voldgift. I virkeligheden var det borgerligt, parlamentariske demokrati ikke for alvor truet, men Socialdemokratiet udtrykte sig helligt forarget og rejste arbejderklassen til kamp for demokratiet og folkestyret.

For Socialdemokratiet var det ophøjede mål at sikre folketingsparlamentarismens idé og med denne deres egne minister- og regeringsambitioner. I altdette blev de støttet af DSF, der efter en smule betænkelighed lod arbejderne økonomiske kamp blande ind i et borgerligt opgør om ministerpladser og regeringsdannelse.

I virkeligheden var det ikke nødvendigt at erklære generalstrejke for at få opfyldt de faglige krav. Arbejdsgiverforeningen havde ved fortrolige forhandlinger d. 31. marts, dvs. efter den først udsendte trussel om generalstrejke og før DSF's kongres, hvor generalstrejken blev vedtaget, indvilliget i at opfylde de stillede krav, fordi de af tak-

tiske grunde ønskede striden holdt på det politiske plan. For Socialdemokratiet var det afgørende, at der ved proklamationen af en faglig og politisk motiveret generalstrejke var en mulighed for at få samlet arbejderne på et tidspunkt, hvor splittelse og fraktionsdannelse hørte til dagens orden.

Generalstrejken blev varslet til igangsættelse senest d. 6. april, og dagene op til strejken skulle bruges til forhandlinger. Disse forhandlinger d. 3., 4. og 5. april førte til at strejken blev afværget. På det politiske plan ved at Liebe og hans regering trådte tilbage og et forretningsministerium med bl.a. to socialdemokrater trådte i stedet. På det faglige plan ved at Arbejdsgiverforeningen indgik på DSF's krav. De enkelte forbund standsede også deres strejke.

1924 Ved valget i 1924, hvor Socialdemokratiet blev det største parti i folketinget, dannede det samtidig for første gang regering.

Et år forud for valget havde Socialdemokratiet vedtaget et arbejdsprogram, det såkaldte "Odenseprogram", der ikke havde meget med socialisme at gøre, men indeholdt en række reformforslag på grundlag af den bestående kapitalistiske samfundsorden. Ved sin tiltrædelse sagde Stauning desuden, at "Ministeriet vil føre en demokratisk samfundspolitik, ved hvilken der tages hensyn til alle landets erhverv og til alle berettigede interesser i samfundslivet".

Den vigtigste begivenhed under Socialdemokratiets toårige 1925 regeringsperiode var den store arbejdskamp i 1925.

Prisen på levnedsmidler var stadig stigende i begyndelsen af 1925. Fagbevægelsen krævede derfor foruden generelle lønforhøjelser særlige forbedringer for de lavest lønnede. Arbejdsgiverne ville ikke gå med til lønforhøjelser, men forlangte tværtimod lønsenkning i jernindustrien. Der blev erklæret strejke og lock-out, og forligsmanden søgte at mægle. Kampen blev meget hård. Den 15. maj udvidede arbejdsmandsforbundet konflikten med en transportstrejke, der truede med at standse landbrugseksporten, dvs. at

meget stærke interesser ville rejse sig mod arbejderne, hvorefter Stauning søgte at forlige parterne. Til sidst lykkedes det at få mæglingsforslaget vedtaget. Stauning havde, da konflikten sluttede, en provisorisk lov om tvungen voldgift rede. Han motiverede dette forslag med hensynet til landbrugseksporten.

Den socialdemokratiske regering intervenerede åbenlyst i konflikten. Stauning henstillede flere gange til organisationen at indgå forlig og standse konflikten. Da transportstrejken blev varslet, udtalte han offentligt, at den nok ikke blev til noget og ikke ville virke. Den socialdemokratiske presse tog i begyndelsen ikke åbent afstand fra Lyngsø og arbejdsmændene, men efterhånden som konflikten udviklede sig, blev tonen en anden. Den krævede kampen standset og Lyngsø anklagedes for ikke at vise respekt for kampens enstemmigt fastslåede retningslinier og for at sætte sin egen person over hensynet til arbejderklassens livsnødvendige sammenhold.

I virkeligheden handlede den socialdemokratiske regering som det er logisk for en regering at handle, der skal varetage statens interesser på den bedste måde for den samlede kapitalistklasse under den monopolkapitalisme, som Danmark var på vej ind i. Statens intervention i den økonomiske kamp er et af de vigtigste midler til at sikre den kapitalistiske økonomi. Dele af fagbevægelsen protesterede, men protesten havde intet perspektiv, da den ikke var båret af en klar politisk indsigt. Den bliver hurtigt træt og falder til føje.

Således endte den første og indtil i dag mest omfattende kamp mod reformismen i arbejderbevægelsen med denne reformismens sejr gennem arbejderbevægelsens nære tilknytning til det borgerlige statsapparat.

Hverken den danske industri eller det danske landbrug kunne p.g.a. regeringens deflationspolitik udnytte den internationale højkonjunktur i slutningen af 20'erne. Lige efter verdenskrigen var den danske krones internationale værdi sunket. Regeringen besluttede at gennemføre en kronehæv-

ning, som imidlertid førte til en deflationskrise, som bragte landbrugs- og industrieksporten i vanskeligheder. Andelsbanken likviderede, Landmandsbanken blev reddet af staten og Privatbanken lukkede, men blev kort efter reddet ved hjælp af private midler.

- 1926 I 1926 fremsatte Socialdemokratiet en samlet kriseplan omfattende lån og tilskud til kriseramte industrivirksomheder, igangsættelse af offentlige arbejder, grundforbedringer for landbruget, moratorium for statshusmænd mv. Men kriseplanen mødte modstand fra de liberale partier i Landstinget og folketinget. Det lykkedes dem at vælte forslaget, og der blev udskrevet valg. En liberal Venstre-regering under ledelse af godsejeren Madsen-Mygdal kom til magten og gennemførte en række reaktionære angreb på arbejderklassen. Der blev skåret 15% ned på alle sociale ydelser, og tjenestemandslønningerne nedsattes med 10%. De indvundne besparelser blev brugt til nedsættelse af indkomst- og formueskatterne samt til lettelser i aktieselskabsskatten. I 1928 indførtes loven om værn for arbejds- og erhvervsfriheden, "tugthusloven". Loven bestemte, at der ikke kunne tillægges kollektive aftaler, som på "uberettiget måde" begrænsede den enkeltes frie adgang til erhverv eller arbejde, retsvirkning ved domstolene, og den stempede enhver art af økonomisk eller personlig forfølgelse, som på "uberettiget måde" tilsigtede at begrænse den enkeltes frie adgang til erhverv og arbejde eller hans adgang til at være medlem af eller stå uden for en organisation, som ulovlig.
- "Tugthusloven" må i forhold til den kapitalistiske økonomis øjeblikkelige behov opfattes som et temmelig forældet forsøg på at knække en arbejderbevægelse, der allerede havde vist sin vilje til klassesamarbejde. Det blev da heller ikke denne linie, der fik betydning for udviklingen af statens rolle i økonomien.
- 1929 Den internationale økonomiske krise, som tog sin begyndelse i USA 1929 tilspidsede den internationale konkurrence og resulterede i stærkt faldende priser. For at beskytte den

nationale produktion og bekæmpe arbejdsløsheden og andre følger af krisen, indledte de førende nationer en afspærrings- og subventionspolitik. På denne måde blev det danske eksportmarked stærkt reduceret. Krisen skabte således 1930 i løbet af 1930 overproduktion i eksporterhvervene, først og fremmest i landbruget.

Landbruget tegnede sig i 1930/31 for ca. 81% af den samlede eksport, hvilket svarer til ca. 3/4 af hele landbrugets produktionsværdi. De stærkt faldende priser og den stærkt faldende eksport ramte derfor landbruget særlig hårdt. I foråret 1932 lagde Storbritannien, der var Danmarks største aftager, told på landbrugsvarer eller gjorde indførsel heraf mængdebegrænset. Ottawa-aftalerne, mellem England og dominions, betød et afgørende brud på den fortrinsstilling, som dansk landbrug tidligere havde haft på det engelske marked.

På trods af at de økonomiske forhold for landbruget efter 1933 bedredes noget, udviste landbrugsproduktionen bl.a. p.g.a. den voksende landbrugsbeskyttelse i Tyskland og indførelsen af "imperiepræferencerne" i England kun en yderst beskeden stigning i 1930'erne.

Den voldsomme og langvarige krise bidrog til en politisk radikaliserings af bønderne. Der opstod flere bevægelser med nazistiske træk.

Eksportindustrien var den del af industrien, som først blev ramt af den internationale krise. Faldet i industrieksporten betød imidlertid ikke så meget for økonomien som helhed, idet denne kun udgjorde 1/10 af hele industriproduktionen i 1930/31 og ca. 17% af den samlede eksport. Et af krisens første resultater blev som følge af den skærpede internationale konkurrence et omfattende prisfald på råstoffer, som virkede ruinerende på råstofproducerende lande, men som for et land med relativt stor import af råstoffer forbigående kunne have positive virkninger. Industriproduktionen kulminerede således i 1929 og 1930.

1931 I slutningen af 1931 slog krisen imidlertid igennem i industrien. Dette skyldtes dels, at industrieksporten mødte

stadig flere hindringer, dels at konkurrencen fra udenlandske industrier skærpedes på det danske hjemmemarked og endelig det vigtigste, at efterspørgslen efter industrivarer fra de erhvervsgrene, der allerede var ramt af krisen, faldt. Dette gjaldt skibsfarten og især landbruget. Alt i alt gjorde krisen sig senere gældende i Danmark end i de fleste andre kapitalistiske lande. Da den imidlertid først brød igennem, blev den voldsom og dybtgående, med en arbejdsløshedsprocent helt op på 43,8% januar 1933. På trods af påvirkningerne fra landbrugets vanskeligheder skete der en ret stærk stigning i industriproduktionen og 1932 industrieksporten i årene 1932-39. Industrien rettede sig således hurtigere op end landbruget. I begyndelsen af 1934 passeredes produktionsrekorden fra 1930 og i 1939 lå produktionsindekset 35% højere.

Venstre og Konservative var som følge af deres traditionelle liberalistiske standpunkt imod direkte statsindgreb i økonomien. Men efterhånden som krisen uddybedes, blev de tvunget bort fra disse standpunkter. Kriselovene viste, selv om der ikke førtes nogen samlet krisepolitik og de fleste kriselove blev vedtaget som midlertidige foranstaltninger, når særlige problemer blev akutte, en udvikling i retning af stadig mere omfattende statsindgreb i økonomien. De vigtigste love var oprettelsen af valutacentralen i 1932 1933 og Kanslergadeforliget i januar 1933.

Kriseforanstaltningerne til fordel for landbruget kan inddeles i 3 hovedtyper. 1. afværgelse af likviditetsvanskeligheder, 2. nedbringelse af landbrugets omkostninger og 3. hævnning af landbrugets indtægter. Kronen blev nedskrevet på krav fra Venstre for at støtte Kanslergadeforliget, der foruden sociale foranstaltninger indeholdt svineregulering og kødordning, der medførte destruktion af 250.000 stk. kvæg. Mange af disse støtteforanstaltninger til landbruget kom indirekte industrien til gode, idet de forøgede købekraften på landet. Endvidere havde devaluering og rentesækning selvstændig betydning for industrien, men vigtigst var dog importreguleringen gennem valutacentralen. Formålet med denne foranstaltning, der betegnede et brud med den

hidtil gældende frihandelspolitik, var først og fremmest af valutamæssig og handelspolitisk karakter. Da importbegrænsningerne i særlig grad ramte importen af færdigvarer, betød importreguleringen samtidig en stimulans til den indenlandske industri.

Den skærpede internationale konkurrence førte til forstærkede angreb på arbejdernes realløn. Dels ved, at arbejdsgiverne udnyttede deres som følge af arbejdsløsheden styrkede position, dels ved at fagforeningerne blev spillet ud mod hinanden gennem de centrale forhandlinger i DSF og dels ved statsindgreb. Under hele krisen førte DSF en "eftergivende" lønpolitik. Det var vigtigere for fagbevægelsen, at der kom flere mand i arbejde, end at de beskæftigede fik højere løn. Denne undergravning af arbejderklassens kampkraft gik under den falske varebetegnelse: "Solidarisk lønpolitik".

I 1931 var der indbyrdes krise mellem DSF og de enkelte forbund, der i modsætning til ledelsen ikke ville godkende forhandlingsforliget. Derefter blev forbundene tvunget til godkendelse. Men for at overflødiggøre disse og lignende afslørende og kompromitterende metoder fremsatte Social-
1934 demokratiet i 1934 en ny lov om mægling i arbejdsstridigheder. Den såkaldte forligsmandslov styrkede DSF's kompromisvillige ledelse over for underorganisationerne. Forligsmandslovens sammenkædningsregler gav forligsmanden mulighed for at sætte mæglingsforslag omfattende samtlige fag til afstemning under ét til samlet vedtagelse eller forkastelse.

Allerede ved overenskomstforhandlingerne nogle måneder efter forligsmandslovens vedtagelse viste reglerne deres duelighed. Mæglingsforslaget, som blev fremsat, mødte stærk modstand blandt sømændene, men endnu inden deres afstemning var forbi, proklamerede forligsmanden, at sømændenes afstemningsresultat var ligegyldigt, resultatet var p.g.a. sammenkædningsreglerne allerede afgjort.

Kanslergadeforliget indeholdt en lov, Lockoutloven, som forbød arbejdskampe og forlængede overenskomsterne i et år,

fordi arbejdsgiverne krævede 20% lønreduktion og truede med storlockout. Loven kunne ved første øjekast se arbejdervenlig ud, men samme forlig indeholdt en devaluering i forhold til Sterling, som måtte give anledning til stigende priser, samt en række prisfordyrende ordninger for landbrugsvarer. Derfor betød forbudet mod arbejdskampe faldende realløn.

1936 Under overenskomstforhandlingerne i 1936 afviste arbejdsgiverne alle lønkrav og varslede lock-out. Staten greb ind med en lov om tvungen voldgift, som forlængede overenskomsterne. Overenskomsterne blev i de følgende år ordnet ved statsindgreb.

Socialdemokratiets politik over for fagbevægelsen og dets kapitaltationspolitik over for det tredje rige, afslørede klart partiet som et borgerligt parti, hvis statsinterventionistiske og restriktive politik blot svarede bedre til den monopolkapitalistiske økonomis stade end de gamle liberalistiske partiers politik. En vigtig årsag til partiets store vælgermæssige fremgang i 30'erne var utvivlsomt manglen på et alternativ. DKP fik dog i 30'erne sit politiske gennembrud, men folkefrontspolitikken, som partiet i 1935 slog ind på, fik før krigen ingen betydning.

Monopoliseringens tilspidsning af den kapitalistiske økonomis modsætninger, som slog igennem i den store, verdensomspændende krise, banede samtidig vejen for en kvalitativ forandring af den kapitalistiske stat. Dannelsen af en ny statsform, den statsinterventionistiske stat. For at bringe den kapitalistiske stat i overensstemmelse med den økonomiske basis, må den liberalistiske statsform erstattes af en ny. Krisen i 30'erne dannede indledning til udviklingen af denne. Den statsinterventionistiske stat er karakteriseret 1. ved et - i forhold til den liberalistiske stat - stærkt opsvulmet statsapparat, 2. ved erhvervsorganisationernes, fagforeningernes og andre folkelige organisationers tætte tilknytning til statsapparatet og 3. ved statens stærkt voksende økonomiske rolle.

De statsinterventionistiske træk ved den danske stat ud-

viklede sig i løbet af 30'erne på baggrund af og formidlet gennem en arbejderbevægelse, der allerede var fuldstændig domineret af borgerlig ideologi. For at afbøde krisens virkninger blev det ikke blot nødvendigt at kontrollere økonomiske faktorer som vare- og kapitalimport/eksport, renteudviklingen, prisudviklingen o.l. Det blev også stadig mere nødvendigt at kontrollere lønudviklingen. Centraliseringen af overenskomstforhandlingerne, styrkelsen af centralorganisationerne, de omfattende statsindgreb i arbejdskampene var alle forsøg på at sikre arbejdsfred og kontrol med lønudviklingen. Samtidig med at Socialdemokratiet stiller sig i spidsen for denne udvikling, er der en tendens til, at dets vælgerbasis forskydes i retning af "det nye mellemlag": - et af monopolkapitalismens egne produkter.

På den ene side er Socialdemokratiets rolle som formidler af statens og den borgerlige ideologis omdannelse til monopolkapitalistiske forhold et resultat af en allerede dominerende reformisme i arbejderbevægelsen, på den anden side kan denne ideologis dominans ikke reduceres til dette, men må ses som et resultat af den kapitalistiske stats udvikling som sådan. Hvilket samtidigt understreger, at et opgør med reformismen ikke kan isoleres til et opgør med Socialdemokratiet, men nødvendigvis må tendere mod et opgør med selve den stat, som på samme tid er formidlet gennem og er formidler af reformismens dominans i arbejderbevægelsen.

1940 Besættelsestiden 1940-45 indebærer ikke noget brud på de udviklingslinier, der er skitseret ovenfor. Der forekommer endog, p.g.a. at hele statsapparatet forbliver intakt, ikke noget midlertidigt afbræk. Tværtimod forstærkes de tendenser, der var dannet før 9. april 1940. De statsinterventionistiske institutioner i tilknytning til statsapparatet og korporatismen i arbejderbevægelsen indebar dels, at lederne ikke stod fremmed over for den nazistiske ideologi, dels at de sociale kræfter, der kunne have modsat sig besættelsen, på forhånd var demobiliserede.

Den tyske udplyndring og undertrykkelse blev v.h.a. regeringen og danske kapitalister camoufleret som handel. Danske virksomheder traf aftaler med tyskerne, hvorefter den danske nationalbank betalte over to konti: "clearing-kontoen" og "kontoen for diverse debitorer". De to konti skulle udlignes ved import af tyske varer til Danmark, men denne import blev imidlertid indskrænket til at omfatte råvarer, som var nødvendige for danske virksomheders produktion af krigsmateriel. Alt i alt udgjorde den økonomiske udplyndring 8 milliarder kroner ved krigens slutning, eller hvad der svarer til et krigsårs nationalprodukt.

Denne udplyndring medførte voldsomme prisstigninger, der sammen med fastfrosne lønninger og rationering betød faldende levestandard.

Den politiske undertrykkelse, som fulgte af den tyske okkupation, berørte i første omgang kun et mindretal af befolkningen, idet tyskerne overlod opretholdelsen af ro og orden til de danske myndigheder.

Tyskerne stillede dog deres krav, hvilket efter overfaldet 1941 på Sovjetunionen 22. juni 1941 førte til forfølgelsen af kommunisterne. Endvidere indførtes mere almene foranstaltninger som mødeforbud, udgangsforbud o.l., som berørte hele befolkningen.

Efterhånden som modstandsbevægelsens betydning voksede, skærpedes den politiske undertrykkelse: terror-mord, som straf for sabotagevirksomhed, kollektive bøder i forbindelse med uroligheder, militær undtagelsestilstand osv.

Den udbytning, som blev påtvunget landet udefra, påvirkede naturligvis styrkeforholdet mellem klasserne. Statsapparatet med samarbejdspolitikere og fagforeningslederne i spidsen fremstillede det, som om alle parter skulle bære sin del af byrden. Men det var ikke "lige dele".

Skarpelsen af udbytningen sikredes gennem stadig mere omfattende statsindgreb i økonomien, en stigende opløsning og indlemmelse af arbejdernes faglige organisationer i det borgerlige statsapparat og forstærket ideologisk propaganda, som "arbejderne må bære deres del", etc. Disse paroler

svarede ideologisk til de faglige organisationers indlemmelse i statsapparatet og blev varmt støttet af de socialdemokratiske politikere og faglige ledere. Opløsningen af de faglige organisationer foregik på baggrund af den allerede fremskredne adskillelse mellem ledere og medlemmer i fagforeningerne. De faglige ledere accepterede oprettelsen af en "uafhængig" voldgiftsret, som fastsatte, at arbejderne ikke skulle have erstatning for prisstigningerne, fjernelse af understøttelsen fra fagforeningerne, sogneudvalg, som fordelte landarbejderne og havde ret til at fratræde dem støtten, hvis de ikke efterkom anvisningerne etc. Skærpelsen af udbytningen og de dertil knyttede politiske aspekter kan ikke alene begrundes med den specifikke karakter af den politiske krise, som okkupationen skabte. Lignende nedskæringer kan i reallønnen iagttages i forbindelse med andre kriser, f.eks. omkring århundredeskiftet og verdenskrisen i 30'erne. De metoder, som politisk anvendes til sikring af denne nedskæring, er heller ikke specielle for denne krise, men er netop udviklet i forbindelse med tidligere kriser.

Ligeledes har fænomener som fagbevægelsens leders adskillelse fra medlemmerne og stadig tættere tilknytning til statsapparatet sin rod helt tilbage til o. århundredeskiftet. De udvikles i forbindelse med de tidligere omtalte kriser - specielt i løbet af 30'erne - og viser sig ved statslige indgreb i overenskomstsituationerne, indsættelse af arbejderrepræsentanter i statslige institutioner osv. Udbytningen og undertrykkelsen i forbindelse med besættelsen udgør således ikke noget brud med den tidligere udvikling. Den kan ikke begrundes i den tyske udplyndring alene, men må forklares ud fra den forskydning af styrkeforholdet mellem den danske kapitalistklasse og arbejderklassen, der fulgte samarbejdspolitikken.

Skærpelsen af den politiske undertrykkelse og økonomiske udbytning førte naturligvis til reaktioner fra befolkningen. Disse fremtrådte dels som arbejderklassens kamp rettet mod den økonomiske udbytning - og dels som en national kamp

rettet mod den fremmede okkupation og undertrykkelse. Strejker, generalstrejke, demonstrationer, sabotagevirksomhed, resulterede i tysk erklæring om undtagelsestilstand over hele landet, hvorefter den tyske terrormaskine satte i gang og bl.a. arresterede ledende folk inden for modstandsbevægelsen.

1943 På trods af mange opfordringer og formaninger fra regering og erhvervsorganisationer lykkedes det ikke at knægte modstanden, og resultatet af undtagelsestilstanden var, at regeringen trådte tilbage. Det tyske styre kunne nu udnytte den række love og forordninger, som var gennemført af samarbejdspolitikkerne.

Årsagen til de mange strejker i 1943 var først og fremmest arbejderklassens økonomisk dårlige vilkår, men en væsentlig årsag til deres omfang og karakter må søges i den voksende politiske undertrykkelse, som blev sat i værk af tyskerne eller af danskere på tysk foranledning.

Karakteren af den politiske undertrykkelse skærpedes i takt med den økonomiske udbytning - til fortsat sikring af produktionsresultatet for tyskerne og til gavn for den danske kapital.

Med denne baggrund må samarbejdspolitikkens rolle, specielt omkring de store strejker, belyses: på den ene side ønskede man at dæmpe de urolige gemytter i befolkningen og på den anden side at pointere betydningen af det fortsatte samarbejde med tyskerne. Dette kom til udtryk både fra politikernes, kapitalisternes og fagforbundenes side gennem konstante opråb til befolkningen om at vise ro og besindighed. Formålet med at svække modstanden var fra politikernes side i sidste instans at sikre den danske kapital mod overgreb fra tysk side. Dens samarbejde med tyskerne, som forklarede som den bedste beskyttelse af befolkningen, var med andre ord skabt for at sikre den fortsatte udbytning af arbejderklassen.

Når regeringen trods den førte politik alligevel blev tvunget tilbage efter strejkerne i 1943, skyldes det dens manglende evne til effektivt at skabe ro og orden inden

for produktionen. At den herefter søgte at spille rollen bag kulisserne, viser blot dens interesse i fortsat at gavne den danske kapitals interesser.

Tilnærmelsen mellem den økonomiske kamp og den nationale kamp forstærkedes efterhånden som den politiske undertrykkelse og modstanden mod tyskerne voksede. Men tilnærmelsen var først og fremmest en underordning af den økonomiske kamp under den nationale. Strejker og demonstrationer var herefter rettet mod nazismen og kun mod samarbejdsfolkene i det omfang, de tjente de tyske interesser.

1944 Den økonomiske kamp blev, da den i 1943-44 slog over i klassekamp, underordnet den nationale kamp, dels fordi de borgerlige kræfter i frihedsrådet modarbejdede denne udvikling, dels fordi DKP hverken kunne eller ville forstå situationens muligheder.

Samarbejdspolitikernes autoritet var, som ovenfor beskrevet, nedbrudt i forbindelse med folkestrejkerne i 1943 og 44, og tillige var en stor del af statsmagtens repressive organer - specielt hær og politi - opløst. Det administrative styre var dog stadig stort set intakt som følge af departementchefstyret fra august 1943, samarbejdspolitikerne havde den fulde kontrol over dette apparat, ligesom pressen, bortset fra den illegale, var et redskab i deres hænder, som den havde været under hele besættelsen.

Samarbejdspolitikerne så det som deres opgave at sikre erhvervslivet investeringer, dvs. gennem sikring af kapitalens interesser at genopbygge landet efter krigen på samme måde som efter krisen i 30'erne, altså ved angreb på arbejdernes økonomiske interesser. Dette ytrede sig specielt som de socialdemokratiske ledes forsøg på at fastholde forskellige foranstaltninger fra krigens tid, bl.a. lov om tvungen voldgift og opretholdelse af "formandskabet" med den funktion at afgøre stridigheder mellem hovedorganisationerne.

Frihedsbevægelsen står således over for samarbejdspolitikerne som den væsentligste politiske kraft, samtidig med at den nyder en udbredt autoritet i befolkningen. Dens karakter

og sammensætning forhindrede imidlertid en klar politisk målsætning ud over krav om et opgør med landsforrædere, kollaboratører og de ivrigste samarbejdspolitikere, samt en bekendelse til det borgerlige demokrati og kongehuset. Dette var frihedsbevægelsens afgørende svaghed i relation til opgaverne efter befrielsen.

Statsinterventionismens konsolidering under besættelsen har et dobbelt udspring: på den ene side videreførte samarbejdspolitikkerne den linie, de havde fulgt gennem 30'erne, blot blev dette samarbejde mere omfattende: tættere samarbejde mellem regeringen og erhvervs- og organisationslivet, deltagelse af erhvervsfolk i regeringen, samarbejde mellem dansk og tysk kapital, mellem danske og tyske myndigheder i Danmark osv.

Specielt er samarbejdet mellem arbejdsgiver og fagorganisationernes ledelse væsentlig - det kom til udtryk i de utallige opråb om opretholdelse af ro og orden, som de forskellige ledere sammen med politikerne udsendte et utal af i løbet af besættelsen.

På den anden side opstår disse samarbejdsformer i befrielsesbevægelsen selv og bliver efterhånden også her mere og mere omfattende.

Alt i alt var kontakten mellem "toppene" i organisationerne blevet stærkt udviklet i løbet af besættelsen. Den eneste radikale kraft - modstandsbevægelsen - lod sig p.g.a. sin fundamentale konstitutionalisme let indlemme i dette samarbejde, som således omfattede hele den politiske scene, da 1945 befrielsessommerens opgør tog sin begyndelse.

For deltagerne i modstandsbevægelsen fremtrådte dette samarbejde ikke blot som en nødvendighed, fremkaldt af den fælles fjende, men som noget positivt: et brud med 30'ernes politiske praksis og en samling på tværs af de "traditionelle interesser" med det fælles mål at genopbygge landet. Dette nationale mål brugte de borgerlige partier - først og fremmest Socialdemokratiet - som dække over reetableringen af deres magt over de politiske institutioner, mens modstandsbevægelsen og DKP tog det til sig som erstatning for

deres tidligere fælles nationale mål: bekæmpelsen af den tyske besættelsesmagt.

Modsætningerne i modstandsbevægelsen viste sig snart så voldsomme, at det svækkede bevægelsens politiske kraft og i løbet af sommeren 45 opløstes den. DKP stod således tilbage som den eneste organisation, som kunne samle de radikale kræfter, som modstandskampen skabte.

Arbejderklassens optræden som selvstændig social kraft var det eneste, der kunne hindre en genetablering af den politiske situation fra 30'erne og knuse klassesamarbejdet. Dette krævede arbejderklassens løsrivelse fra det reformistiske lederskab - altså arbejderklassens organisering under revolutionært lederskab.

Et opgør med reformismen krævede skarpe linier mellem den reformistiske og den revolutionære politik. DKP skabte ikke sådanne klare linier, men understregede tværtimod den grundlæggende enighed med Socialdemokratiet og begrundede udelukkende forskellene på de to partier i en simpel overbudspolitik - om at være mere konsekvente, mere demokratiske osv.

De vesteuropæiske lande gik økonomisk svækkede ud af krigen med et nedslidt og delvis ødelagt produktionsapparat og mangel på arbejdskraft og råstoffer. De udgjorde derfor et stort potentielt marked for såvel produktionsmidler og forbrugsvarer som for direkte investeringer. USA, som ikke havde været udsat for direkte krigshandlinger, stod derimod med en udvidet industrikapacitet, hovedsagelig et resultat af voldsomt øget produktivitet inden for krigsindustrien.

Produktionsapparatets frigørelse efter krigen og den samtidige efterspørgsel fra Vesteuropa var grundlaget for, at USA's produktion hurtigt steg med 50% i forhold til førkrigsniveau, mens Englands og Frankrigs produktion faldt med 10-20%.

Politisk stod borgerskabet i Vesteuropa svækket ved udgangen af anden verdenskrig: I alt 11 stater med ca. 700 mill. indbyggere (35% af jordens befolkning) havde skilt

sig ud fra det kapitalistiske system, der fandtes folke- og befrielsesbevægelser i flere af Europas kapitalistiske lande og strejker, demonstrationer og skærpede krav fra arbejderklassen i de øvrige. Den ændrede økonomiske og politiske situation og det forandrede styrkeforhold mellem de imperialistiske magter efter anden verdenskrig førte til et snævert samarbejde om at styrke det kapitalistiske system - et samarbejde, hvor USA har indtaget en førerstilling.

For at genrejse den vesteuropæiske økonomi og sikre det vesteuropæiske marked for USA oprettedes de amerikanske "Hjælpeprogrammer" - Trumandoktrinen og Marshallplanen. For at genoprette kapitalismens politiske styrke - udadtil som indadtil - og samtidig svække de socialistiske samfund, "indførtes" den kolde krig, og dens institution, NATO, oprettedes. Det ene aspekt ved den kolde krig var den direkte oprustning, som dels tjente til at inddæmme de socialistiske lande, dels påtvang disse en tilsvarende oprustning, som for dem var en relativt tungere økonomisk byrde, og dels sikrede det vesteuropæiske marked for USA's fortsatte krigsproduktion. Det andet aspekt var bekæmpelsen af revolutionære tendenser i befolkningen i de kapitalistiske lande og en stærk ideologisk påvirkning til fordel for det kapitalistiske system.

Situationen for de vesteuropæiske arbejderpartier efter krigen udviste mange lighedspunkter: Arbejderklassen stillede med store krav og forventninger om bedre vilkår, dels på grund af de byrder, den havde været påtvunget i 30'erne og under krigen og dels på grund af dens radikalisering i kampen mod fascismen.

I Danmark indledtes forhandlinger om enhedsfront mellem Socialdemokratiet og kommunistpartiet - på foranledning af kommunisterne - i juni 1945. Forhandlingerne sluttede allerede i august 45 efter fire møder, og de blev aldrig genoptaget. At forhandlingerne overhovedet kom i stand skyldtes først og fremmest, at kommunistpartiet vurderede tiden som moden til enhed. Socialdemokratiet deltog udelukkende

af taktiske grunde i forhandlingerne. Hensigten var at skabe splittelse og give DKP skylden. DKP forsøgte flere gange i 1945 og 46 at få forhandlingerne genoptaget, men Socialdemokratiet afviste det. Man var slået ind på en ny kurs: den direkte bekæmpelse af DKP. I hele perioden 1945-47 under Venstreregeringen arbejdede Socialdemokratiet på at styrke sig i fagbevægelsen og blandt vælgerne, dels gennem fastholdelse af ønsket om arbejderklassens enhed, dels ved stadigangreb og kritik af DKP som splittelsespartiet.

1947 Socialdemokratiet kom efterhånden til at dominere helt over DKP, og efter valget 1947 dannede Socialdemokratiet regering. Marshallplanen var introduceret i juli 1947, hermed var der skabt sikring for den socialdemokratiske reformpolitik.

Marshallplanen, der konkretiseredes i "European Recovery Program" skulle rette op på det økonomiske kaos, som skabtes af "befolkningsforøgelsen og formindskningen af de tilgængelige ressourcer og frem for alt af den undergravning af økonomien, som forårsagedes af den organiserede politiske uro fremkaldt af militante kommunistiske minoriteter" (Hvidbog). - Dermed var Socialdemokratiets, Kapitalens, arbejdsfredens og USA's ydre og indre fjender lokaliseret.

I perioden 1946 til Danmarks indlemmelse i NATO 1949 gik en bølge af krigstrusler, alarmeringer og rygter over Vesteuropa. Der eksisterede næsten ikke en avis, bog, tidsskrift eller tale uden disse forhold trækkes frem. I de første dage af påsken 1948 blev der i radioen bragt meddelelser, som opfordrede befolkningen til agtpågivenhed. Justitsministeriet havde anmodet alle om straks at indberette, hvis de skulle se usædvanlige ting "til lands, til vands eller i luften". Rygterne gik, at der var kommet hemmeligt sendebud fra USA om, at en sovjetisk aktion mod Nordeuropa var umiddelbart forestående. De meddelelser, der indgik til den danske regering og som gav anledning til totalmobilisering af det danske forsvar og udløste "påkehysteriet", gik ud på at visse russiske troppeforskydninger kunne tolkes

som mulige angreb på de skandinaviske lande. Socialdemokratiet supplerede CIA's rygtespredning efter bedste evne ved efterhånden at få gjort forsvarsspørgsmålet til et accepteret begreb i befolkningen. I begyndelsen af 1948 - da rygterne om invasionsplaner, begivenhederne i Tjekkoslovakiet, Berlinblokaden etc. var på sit højeste, fik snakken om "nødvendigheden af at have et forsvar" konkret form.

Forholdene omkring en nordisk forsvarsunion blev undersøgt, idet en kommission blev nedsat af de nordiske regeringer i efteråret 1948. Den var sammensat af en række militæksperter og skulle sidst i januar 1949 afgive betænkning vedrørende de militærpolitiske betingelser for en nordisk forsvarsunion - til brug ved de kommende forhandlinger. Allerede inden kommissionen startede arbejdet, afslørede forskellige antydninger i taler af de nordiske udenrigsministre i løbet af foråret og sommeren 1948, at det politiske grundlag for en nordisk forsvarsunion i virkeligheden ikke var til stede. Sideløbende indledtes vestmagternes forberedelse til udvidelse af Vestunionen til en "Atlantpagt" i efteråret 1948. Underhånden blev Norge og Danmark i begyndelsen af januar 1949 indbudt til at deltage. De nordiske forhandlinger brød sammen og efter forhandlingernes afslutning kunne arbejderpartierne i Norge og Danmark fortælle befolkningen, at den stod over for: "Isolation eller A-pakt". Medens det norske arbejderpartis ledelse måtte sætte hele sin prestige ind på at få beslutningen om Norges tilslutning til NATO vedtaget, kunne det danske socialdemokrati blot vente på afgørelsen fra Norge.

Forslaget om Danmarks indtræden i NATO blev vedtaget i folketinget den 24. marts. For stemte 119 medlemmer - socialdemokrater, venstre, konservative og Starcke - imod 23 medlemmer - radikale, kommunister, 1 venstremand samt nogle medlemmer af retsforbundets gruppe. Under behandlingen, der foregik på to dage - 22.-23. marts - blev de paragraffer i folketingets forretningsorden, som skulle sikre mod panikbeslutninger, sat ud af kraft for at de ultimative tidsfrister, som USA satte op, kunne overholdes.

Socialdemokratiets og det øvrige statsapparats relationer til NATO skyldes for det første: den nationale udvikling, dvs. den politiske kamp om indflydelse på statsapparatet, som gjaldt de hindringer, der måtte fjernes for at alle efterkrigstidens urolige tendenser etc. kunne bringes under kontrol. Og for det andet: den internationale monopolkapitals situation, som den er ridset op tidligere: behovet for udvidelse af det europæiske marked og for stabilisering af de eksisterende kapitalistiske områder. Disse sammenfaldende interesser og fælles behov - nationale såvel som internationale - betyder, at der for arbejderbevægelsen personificeret i og efter 1947, kontrolleret af Socialdemokratiet, ikke er andre muligheder end at støtte sig til de kræfter, der repræsenterer monopolkapitalismens behov. NATO - som institution - var garanti for en sikring af Socialdemokratiet, men ikke absolut nødvendig. Det, der lå bag, nemlig den økonomiske og den ideologiske offensiv, i form af marshallplanen og den kolde krig, var derimod absolut nødvendig.

Strejken i 1956 førte til en skærpelse af forhandlingsreglerne og forligsmandsloven, dvs. en yderligere forstærkning af det fagretslige system. De mange statsindgreb over for forhandlingerne på arbejdsmarkedet siden indførelsen af den første forligsmandslov, havde vist dennes utilstrækkelighed og dette vanskeliggjorde igen opretholdelsen af illusionen om uafhængigheden mellem arbejdsmarkedets organisationer og statsapparatet. For at hindre statsmagtens utilslørede indgreb, måtte det fagretslige system følgelig udbygges. Grunden til at dette blev det uundgåelige resultat af arbejdskampen i 1956 var, at denne ikke alene indebar en radikalisering af den økonomiske klassekamp, men tillige gennem statsindgrebet spontant udløste den politiske klassekamp og dermed bragte hele det fagretslige system i fare. Indtil 1936 eksisterede der ingen egentligt formaliserede regler for overenskomstforhandlinger. De forhandlende parter udviklede selv en praksis på grundlag af de regler for arbejdskampe og overenskomster, der var nedfældet i Sep-

temberforliget af 1899, i Normen af 1910: Regler for behandling af faglig strid, i Forligsmandsloven af 1910, der ændres i 1934 og i loven om den faste voldgiftsret af 1910. Hovedpunkterne i forhandlingsreglerne og forligsmandsloven af 34 var, at der indførtes flerårige overenskomstperioder, at der blev lagt faste tidsfrister for forhandlingsforløbet og at de specielle krav kunne udskilles til behandling ved faglig voldgift, hvilket blev forstærket ved en tilføjelse til reglerne i 1951. Forligsmanden fik øgede beføjelser til at gribe ind i forhandlingerne ved, at han kunne "Tillægge stridens virkninger og omfang samfundsmæssig betydning" og udsætte strejker og lock-out'er en uge som betingelse for mægling. I forbindelse med de indførte sammenkædningsregler tilføjedes et kompliceret sæt af afstemningsregler, hvis formål var at fjerne problemerne omkring de lave stemmetal ved urafstemninger og derved hindre, at mindre organiserede grupper kunne få afgørende indflydelse.

De nye regler viste sig ikke at have helt den tilsigtede virkning. På baggrund af konjunkturen i 30'erne og umiddelbart efter krigen udvikledes flere konflikter, som ikke kunne hindres af den faglige lovgivning. Reglernes fælles tidsfrister og dermed samtidige udløsning af overenskomsterne skabte sammen med forligsmandens sammenkædningsregler enten vedtagelse af mæglingsforslaget eller storkonflikt. Dertil kom, at forhandlingsproceduren medførte en ophobning af de enkelte fags specielle krav, og da disse samtidig kunne gøres til genstand for konflikt, blev dette ofte resultatet. Statsindgreb over for såvel den samlede overenskomstkonflikt som over for de enkelte fags konflikter blev almindeligt; i perioden 1934-55 greb staten ind i i alt 10 konflikter. Vesteuropas økonomiske afhængighed af USA medførte en række krisetendenser for de nationale økonomier, der var svagest stillet i konkurrencen på verdensmarkedet. Den vestlige alliance og oprustning i forbindelse med den kolde krig fremmede specielle industriernes interesser i forskellige lande. Kontrakter mellem USA og de europæiske lande om våben-

leverancer favoriserede klart den amerikanske rustnings-industri samtidig med at kontrakterne stabiliserede økonomien i nedgangsperiode både i USA og i de lande, der var råstofleverandører.

Danmarks svage stilling på verdensmarkedet medførte, at de voksende militærudgifter var en tung belastning for den nationale økonomi. Fra 1950-54 udgjorde valutaunderskuddet 4,9 mia. kr., et beløb der langt oversteg den ydede Marshallhjælp.

Fra 1949 var der til stadighed tilbagevendende valutakriser, 1954 og det betød omfattende statsindgreb i økonomien. Perioden 54-55 gennemførte regeringen en række forbrugsbegrænsende indgreb, kreditstramning og diskontoforhøjelser, der forringede arbejderklassens levestandard betydeligt. De indførte foranstaltninger i løbet af 54 fik imidlertid ikke rettet væsentligt op på valutastillingen og i marts 55 vedtog regeringen en samlet valutaplan, der effektivt skulle sikre den økonomiske stabilitet.

Ved et forlig mellem Socialdemokratiet og Det radikale Venstre gennemførtes omsætningsafgift på 10-15% på en række forbrugsvarer, forhøjelser af afgifter på benzin, motor-køretøjer o.l. plus en 10% skat på tekstil og beklædningsvarer. Samtidig hermed en lang række andre indgreb. Arbejdsløsheden steg fra 16,9% i december 54 til 22,5% i december 55.

Alt i alt betød regeringsindgrebene en nedskæring af forbruget med ca. 800 mill. kr.

Efter overenskomstforhandlingerne i 1954, hvor de fleste af arbejderne generelle krav, søgnehelligdagsbetaling, ulykkesdagpengeforhøjelser og generelle lønstigninger blev opfyldt, mens der ikke kom meget ud af underorganisationernes forhandlinger om de specielle krav, opsagde DSF forhandlingsreglerne. Begrundelsen var, at arbejdsgiverforeningens love, der hindrede underorganisationerne at slutte forlig før arbejdsgiverforeningen havde godkendt hele overenskomsten, medførte den store ophobning af de specielle krav og dermed utilfredshed inden for de enkelte fag. Der blev forhand-

let for at finde frem til nye forhandlingsregler, men det lykkedes ikke inden overenskomstforhandlingerne indledtes i 1956.

1955 Skærpelsen af arbejderklassens krav manifesteredes i løbet af 1955 i en række protester, demonstrationer og mindre arbejdsnedlæggelser. Desuden gennemførtes en række demonstrationer af de mange arbejdsløse med krav om arbejde og forbedring af arbejdsløshedsunderstøttelsen. På DSF's generalforsamling i maj 1955, krævede mange fagforbund en "stærkere og mere aktiv faglig linie".

På denne baggrund fremsatte næsten alle de faglige underorganisationer hovedkrav om arbejdstidsnedsættelse og højere løn. Som generelle krav måtte DSF derfor opstille: 44 timers arbejdsuge, højere løn, forbedring af søgnehelldagsbetalingen og indførelse og forbedring af syge- og ulykkesbetaling. Arbejdsgivernes generelle krav var: To-årige overenskomstperioder, halvautomatisk dyrtidsregulering og genindførelse af 8 timer på natskiftehold. Allerede inden forhandlingernes start havde arbejdsgiverne modsat sig enhver form for arbejdstidsforkortelse og generelle lønforbedringer.

Som følge af de opsagte forhandlingsregler gjaldt der ikke nogle retningslinier for forhandlingerne. Underorganisa-
1956 tionerne forhandlede fra december 55 til begyndelsen af februar 56, hvor hovedorganisationerne overtog forhandlingerne. På dette tidspunkt var det meget få spørgsmål, der var løst i underorganisationerne. De to hovedpunkter i arbejdernes krav, højere løn og kortere arbejdstid, var de store problemer. Den 13. marts brød forhandlingerne sammen, og strejkerne inden for de fleste fag trådte i kraft mellem den 17. og 24. marts. Selve strejkerne var i virkeligheden af ret begrænset omfang, DSF var stærkt medvirkende hertil, idet man udtalte, at strejkerne først og fremmest skulle ramme den direkte modpart, arbejdsgiverne, og ikke "tredje"-part - øvrige samfund. Regeringen gjorde forsøg på yderligere begrænsninger af strejken, ved at henvende sig til en række fagforbund med henstilling om at holde visse områder

udenfor. Alle forbundene afviste at følge henstillingerne. Den 26. marts blev forhandlingerne genoptaget, efter statsministerens opfordring, og den 31. marts fremsattes et mæglingsforslag, der blev anbefalet af de to hovedorganisationers forhandlere. Mæglingsforslaget indeholdt visse sociale forbedringer kombineret med en generel lønforhøjelse. Dette resultat var det dårligste, der var opnået siden krigen. Arbejdstidsnedsættelsen var f.ex.slet ikke berørt, så det kan være svært at forstå, at fagbevægelsens ledelse kunne anbefale mæglingsforslaget.

I forbindelse med afstemningsperioden opfordrede forligsmanden de strejkende til at genoptage arbejdet. Kun halvdelen fulgte opfordringen, mens arbejdsmændene, metalarbejderne, typograferne og sømændene og murerne fortsatte strejken.

Den 6. april - inden afstemningsresultatet forelå - greb regeringen ind over for oliekonflikten, der var den del af storkonflikten, der havde fået størst virkning. Olieselskaberne havde for at øve pression standset leveringen af benzin og olie til de institutioner, der normalt kommer ind under betegnelsen "livsnødvendige", og regeringen fremsatte derfor en lov, der tvang arbejdsmændene til at standse oliestrejken.

Den 12. april om morgenen forelå resultatet af afstemningen: Arbejdsgiverne havde godkendt mæglingsforslaget, arbejderne havde forkastet det med 53% mod og 47% for.

Da DSF skulle begrunde mæglingsforslagets forkastelse, var man naturligvis ude af stand til at se forbindelsen til forhandlingernes dårlige resultater eller til den skærpede økonomiske klassekamp.

Den store strejke kom ved indgangen til en økonomisk vækstperiode, men denne var endnu ikke slået igennem i Danmark, hvor der tværtimod var økonomisk krisetilstand.

Arbejderklassen kunne p.g.a. de tilbageslag i dens levestandard, den var påført, samles om stærke krav, men der eksisterede ingen organisation, der kunne sikre kravene blev gennemført. Kapitalisterne var, fordi betingelserne for en hurtig økonomisk vækst måtte sikres, ude af stand

til at give efter for arbejderklassen, hvilket kort og godt betød, at staten måtte træde til for at sikre kapitalens interesser. Efter forkastelsen af mæglingsforslaget den 12. april om morgenen, samledes folketinget om aftenen og vedtog at ophøje mæglingsforslaget til lov. Trods mæglingsforslagets ophøjelse til lov fortsatte strejkerne af arbejdsmændene, metalarbejderne, typograferne, sømændene og murerne. Dagen efter afholdtes protestmøder og demonstrationer i alle de større byer. Bl.a. samledes 100.000 på Christiansborg slotsplads.

Modstanden mod statsindgrebet blev ledet af enkelte fagforeninger, klubber og tillidsmandsgrupper støttet af DKP, men modstanden blev ikke rettet mod fagbevægelsens hovedorganisationer, og efter 4 dages forløb, den 16. april ophørte de fleste af strejkerne, selv om der fortsat afholdtes en del protestmøder i perioden efter.

DKP fangede ikke situationens muligheder, men søgte blot at fastholde overenskomstkravene. P.g.a. partiets ideologiske illusioner om arbejderklassens aktionsenhed, som i partiets opfattelse altid betyder arbejderpartiernes aktionsenhed, undlod det at stille sig i spidsen for den politiske kamp mod statsindgrebet, mod Socialdemokratiet og mod det fagretslige system.

Arbejdskampen i 1956 blev derfor et tilbageslag for DKP. Den hidtidigt eksisterende faglige lovgivnings svagheder blev tydeliggjort af strejkens forløb. At fagbevægelsens hovedorganisationer ikke havde formået arbejderne til at godkende mæglingsforslaget og ikke havde været i stand til at kontrollere begivenhedernes forløb, skyldtes hovedsagelig underorganisationernes selvstændige stilling under de indledende forhandlinger sammen med, at de specielle krav kunne føres til genstand for konflikt. Forligsmandens beføjelser m.h.t. udskydelse af konflikter havde vist sig meget lidt anvendelige eller utilstrækkelige.

Umiddelbart efter overenskomstforhandlingernes afslutning nedsattes "arbejdskommissionen", hvis opgave var at tilvejebringe nye forhandlingsregler samt at udarbejde et æn-

- dringsforslag til Forligsmandsloven. - "Hovedaftalen af 1960" blev desuden et resultat af kommissionens arbejde.
- 1957 De væsentligste ændringer af forhandlingsreglerne blev i 1957: at hovedorganisationerne som indledning til forhandlingerne i fællesskab skulle udarbejde rammer for disse inden forhandlingerne begyndte i underorganisationerne, at underorganisationernes forhandlinger om specielle krav ikke længere skulle kunne resultere i konflikt, - uenighed skulle forelægges faglig voldgift og kun generelle krav kunne gøres til genstand for arbejdskamp. Der blev endvidere udarbejdet en stram forhandlingsprocedure, hvor forligsmandens indtræden blev gjort tidsbestemt og ikke som tidligere afhængig af forhandlingernes forløb. Desuden opdeltes overenskomstområdet i 8 hovedgrupper: jern og metal, tekstil og beklædning, nærings- og nydelsesmiddelindustri, øvrige industrier, byggefag, grafiske fag og HK. Inden for disse områder kunne forligsmanden foretage sammenkædninger.
- 1958 Hovedændringen i Forligsmandsloven blev i 1958, at forligsmanden fik stærkt udvidede beføjelser m.h.t. udsættelse af konflikter af "vidtrækkende samfundsmæssig betydning". Han kan udsætte strejker i 2 uger som betingelse for mægling, han kan standse strejker, mens afstemning om et mæglingsforslag foregår, og han kan i forbindelse med opgivelse af mægling udsætte strejker i 2 uger.
- 1960 Dette mønster beskriver klart statsapparatets funktion som politisk magtorganisation for borgerskabet. Hovedorganisationerne udgør gennem det fagretslige system en del af statsapparatet, hvis opgave det er at underordne arbejderklassen og de enkelte kapitalister under det samlede borgerskabs interesser. Og her er det væsentligt at skelne mellem det regeringsbærende parti, de dominerende klasser, og væsentligst, den ledende klasse af de dominerende klasser. De er ikke nødvendigvis sammenfaldende.
- 1974 Den videre udvikling af staten og klassekampen i Danmark er klart et objekt for videre analyse, og det ovenstående kan i denne sammenhæng betragtes som et oplæg.

Artiklen er klippet sammen fra artikler, der har været bragt i det marxistiske tidsskrift: SOCIALISTEN (fås hos Socialisterne, Wildersgade 35, 1408 K), fra en artikelserie under hovedoverskriften: "Knodepunkter" i dansk arbejderbevægelses udvikling. Her findes en langt bredere og grundigere fremstilling end her, idet der er inddraget flere aspekter af arbejderbevægelsens historie. Artiklerne vil blive samlet til en bog med ovennævnte overskrift og udkomme i beg. af 1974. Det er anbefalelsesværdigt materiale.

Litteraturlisten nedenfor er opstillet på basis af den litteratur, der er benyttet i SOCIALISTEN:

- Henry Bruun: Den faglige arbejderbevægelse i Danmark indtil år 1900 I (1938)
- O. Bertolt m.fl.: En bygning vi rejser (1954)
- Den politiske magtkamp 1866-1901 (Folbiblioteket 1967)
- Walter Galenson: Arbejder og arbejdsgiver i Danmark (1955)
- Ib Nørlund: Det knager i samfundets fuger og bånd. Rids af dansk arbejderbevægelses udvikling (1972)
- DSF: Under samvirkets flag
- O. Bertolt: Fagforeningskundskab
- Knud V. Jensen: Arbejdsretten i Danmark
- Socialdemokratiets århundrede
- Frode Agård: Venstres historie
- Mogens Fog: Danmark frit 1942-46 (1947)
- Frit Danmarks Hvidbog I-II (1946)
- Jørgen Hostrup: Hemmelig Alliance 1-2 (1959)
- Hartvig Frisch: Danmark besat og befriet 1-2 (1947)
- I. Grünbaum: Økonomi og klassekamp (1941)
- Åge Friis: Danmark under verdenskrig og besættelse 2-3 (1950)
- Georg Dimitrov: Fascismen og fjenden (1972)
- Alfred Jensen: Kommunisterne under besættelsen (1945)
- Bent Rold Andersen: Holdepunkter i arbejdsmarkedets politik
- DSF: Årsberetning 1956
- Ursula Schmiederer: Die sozialistische Volkspartie Dänemarks (1969)